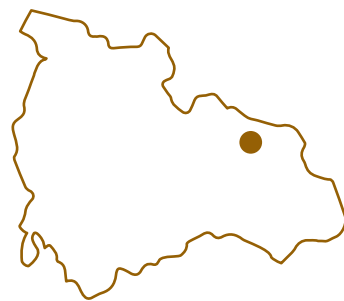

Archeologické nálezy na Landeku ve 2. polovině 19. století

Příspěvek k počátkům archeologického bádání na Ostravsku

Archeological finds at Landek in the second half of the 19th century

On the beginnings of archeological research in the Ostrava region

Zbyněk Moravec

Abstrakt: Landek patří mezi nejvýznamnější archeologické lokality na Ostravsku a ve 20. století zde proběhlo několik archeologických výzkumů. Nálezy odtud byly získávány i v 19. století a koncentrovaly se na hradní návrší (katastr Koblov). Cílem článku je prezentace zpráv o těchto nálezech. Především se jedná o drobné příspěvky v dobovém tisku, za nimiž ve dvou případech zřejmě stojí K. J. Bukovanský. Důležitá je ovšem zpráva z roku 1896, kdy byly v blízkosti hradu objeveny tři železné předměty (klíče a třmen). Všechny jsou dnes součástí sbírek Ostravského muzea a lze je tedy podrobněji vyhodnotit. Provedená analýza naznačuje jednotné datování do doby okolo přelomu 13. a 14. století a stav jejich dochování otevírá otázky ohledně účelu jejich shromáždění (surovina k dalšímu zpracování?) a důvodu umístění mimo hradní areál.

Klíčová slova: Landek; hrad; depot; dějiny bádání; 19. století

Článek vznikl v rámci a s využitím výsledků projektu *Archeologie z nebe. Analýza a prezentace fondů dálkového průzkumu na Moravě a ve Slezsku*, NAKI II, DG18P02OVV058, podpořeného Ministerstvem kultury ČR v Programu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity (NAKI II).

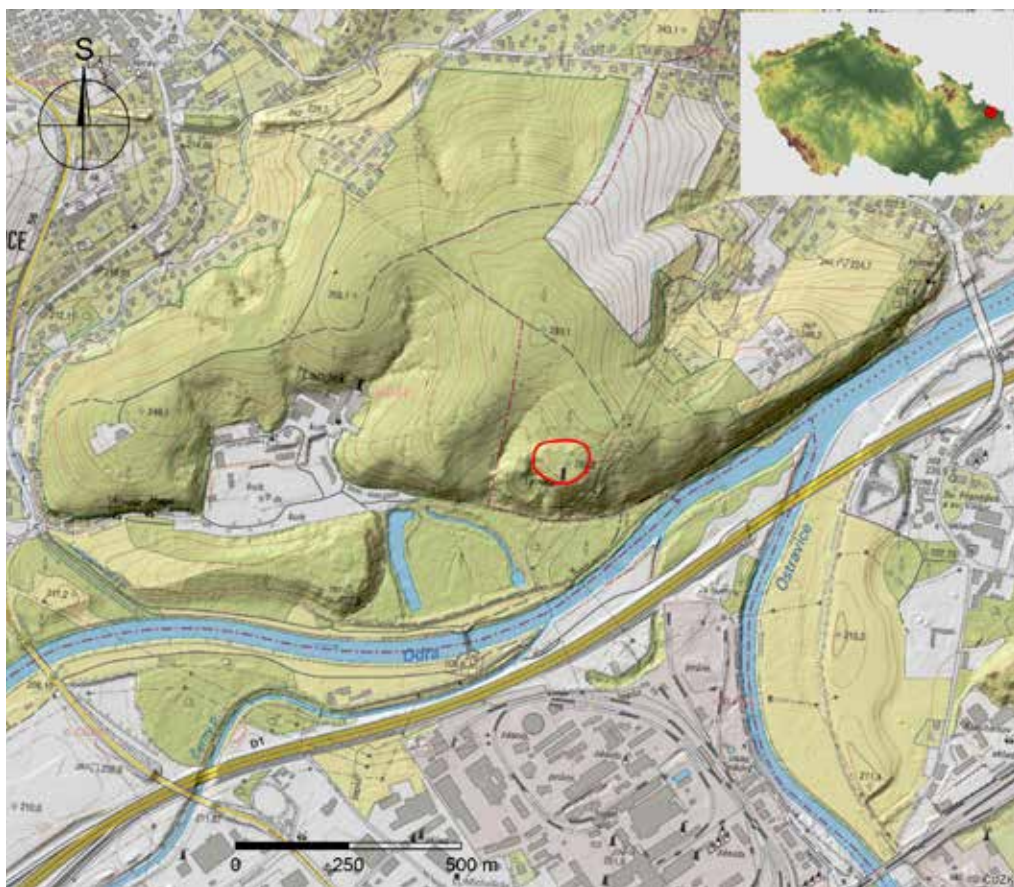
Abstract: Landek is one of the most important archeological locations in the Ostrava region, and several archeological surveys were conducted there during the 20th century. Items were also found in the vicinity during the 19th century, with the highest concentration on the castle hill (Koblov cadastral area). This article presents reports about these finds – primarily in the form of brief mentions in the press, which in two cases appear to have been written by K. J. Bukovanský. An important report was printed in 1896 following the discovery of three iron objects near the castle (keys and a stirrup). All three items now belong to the collections of the Ostrava City Museum, so they can be analyzed and evaluated in detail. The analysis indicates that they all date from around the turn of the 14th century, and their condition opens up questions related to the purpose for which they were collected (as scrap iron?) and the reason why they were located outside the castle complex.

Keywords: Landek; castle; deposit; history of research; 19th century

This article was written within the research project entitled *Archeology from above: Analysis and presentation of remote sensing surveys in Moravia and Silesia*, NAKI II, DG18P02OVV058, funded by the Programme for Support of Applied Research and Development for National and Cultural Identity (NAKI II) of the Ministry of Culture.

Úvod

Návrší Landek se rozkládá na ostravských katastrech Koblov a Petřkovice, konkrétně nad soutokem Odry s Ostravicí (obr. 1). Pro své umístění i celkovou morfologií přitahovalo pozornost člověka již odpradávná. Landek představuje v Ostravě jediné místo se stopami osídlení od paleolitu přes neolit a halštat po raný až pozdní středověk. Díky tomu bylo návrší hlavně ve 20. století na několika místech archeologicky zkoumáno. Především gravettienké osídlení z mladého paleolitu řadí návrší mezi lokality, které svým významem dosahují evropské úrovně. Na Landeku ovšem docházelo k nálezům archeologické povahy i v 19. století. K těmto objevům se váže několik zpráv nejen v dobovém tisku, ale i v archivních dokumentech, a následující text si klade za cíl na ně upozornit. V jednom případě bylo možné konkrétní objev přiřadit k předmětům, jež jsou dodnes uloženy ve sbírkách

Obr. 1. Lokalizace Landeku, zdrojem podkladových dat je ČÚZK, zpracoval: R. Kadlubiec, 2022

Ostravského muzea a lze je tedy podrobněji vyhodnotit. V 19. století byl Landek spojován (co se historie týče) zejména s hradem, jehož ruiny postupně mizely. Zejména proto se pozornost nálezců soustřeďovala především k této partii návrší (obrázky 2, 3) a i tento příspěvek klade důraz hlavně na vrcholné a pozdně středověkou fázi osídlení.

Hradisko a hrad

Středověké osídlení je možné zařadit již do 8.–9. století.¹ Předpokládá se, že na návrší vzniklo opevněné sídlo, které bylo následně dobyto při tažení velkomoravského knížete Svatopluka proti Vislanům před rokem 885.² Hradisko zde vysoce pravděpodobně existovalo i v období 10.–11. století (možná i na počátku 12. století)³ a bylo převážně v držení polského státu. Po anexi území českými panovníky zůstala zachována minimálně tradice Landeku coby správního bodu pro danou oblast. V areálu bývalého hradiska byl pak ve 2. polovině 13. století založen Přemyslem Otakarem zeměpanský hrad. Poprvé je Landek zmíněn v listině z roku 1297, která upřesňovala hranici mezi Moravou a Slezskem na řece Ostravici na úseku mezi *Landekem a uherským pomezím*.⁴ Přímá zmínka o hradě je

¹ KOUŘIL, Pavel, *Slovanské osídlení českého Slezska*, Brno – Český Těšín 1994, s. 42.

² KOUŘIL, Pavel, *Slovanské hradisko a středověký hrad*, in: *Landek svědek dávné minulosti*, VOKŘÍNEK, Pravomil (ed.), Ostrava 1996, s. 47–55, cit. s. 53; naposledy KOUŘIL, Pavel – GRÝC, Jana, *Czech Silesia in the Early Middle Ages, Přehled výzkumů*, 2019, roč. 60, č. 2, s. 111–113.

³ ZEŽULA, Michal, *Archeologické prameny: Nejstarší osídlení a počátky města*, in: *Ostrava. Počátky a vývoj středověkého města*, PRZYBYLOVÁ, Blažena (ed.), Ostrava 2017, s. 51.

⁴ APPELT, Heinrich – MENZEL, Josef Joachim [Hrsg.], *Schlesisches Urkundenbuch, Bd. 6: 1291–1300*, Nr. 313, Köln 1998, s. 250–251.

Obr. 2. Letecký snímek návrší Landek, pohled na areál hradu, foto: Barbara Marethová, 2022

pak o šest let mladší. Tehdy, roku 1303, datoval Siegfried z Rotenburku na svém hradě Landeku listinu pro hluchčinské měšťany, mezi svědky je pak uváděn i patrně landecký purkrabí Jindřich z Rotenburku.⁵ Význam hradu se po připojení Slezska pod svrchovanost českých panovníků v roce 1327 snižoval. Landek se během 14. století dostal do držení těšínského vojedy Petra z Warthy (držel k roku 1349), stal se součástí věna (Juta, manželka Mikuláše II. Opavského v roce 1359) a pro dluhy opavských vévodů byl asi v poslední třetině 14. století zastaven spolu s Hlučínem olešnicko-kozelským vévodům.⁶ K zázemí hradu měl k roku 1377 patřit hospodářský dvůr a dva mlýny. Pro 15. století není k Landeku dochována žádná přímá zmínka.

Je pravděpodobné, že husité hrad při své okupaci Ostravy v roce 1428 neobsadili. O půl století později byla však pevnost nad soutokem Odry a Ostravice patrně dobyta a zničena v průběhu česko-uherských válek Matyášem Korvínem (snad okolo roku 1474). K roku 1518 je Landek uváděn již jako pustý.⁷ O několik desítek let později se objevuje zpráva, že z hradu je odvážen stavební kámen do Moravské Ostravy.⁸ Pevnost byla i přesto obyvatelná a hájitelná, jak naznačují zprávy ze 17. století, kdy zde měly mít sídlo lapkovské bandy. Jelikož lupiči terorizovali okolí, měl být hrad destruován tak, aby již nemohl být nekalými živly využit.⁹ V roce 1726 našel inženýr Šubart již jen zbořeniný hrad.¹⁰ Definitivní srovnání se zemí bylo provedeno v 19. století, když byly zdi středověkého sídla rozebrány na stavební materiál.

5 BOCZEK, Antonín – CHYTIL, Josef – CHLUMECKÝ, Petr Jiří (edd.), *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae. Urkunden-Sammlung zur Geschichte Mährens*, VII (1334–1349), Brno 1858, č. 159, s. 783–784.

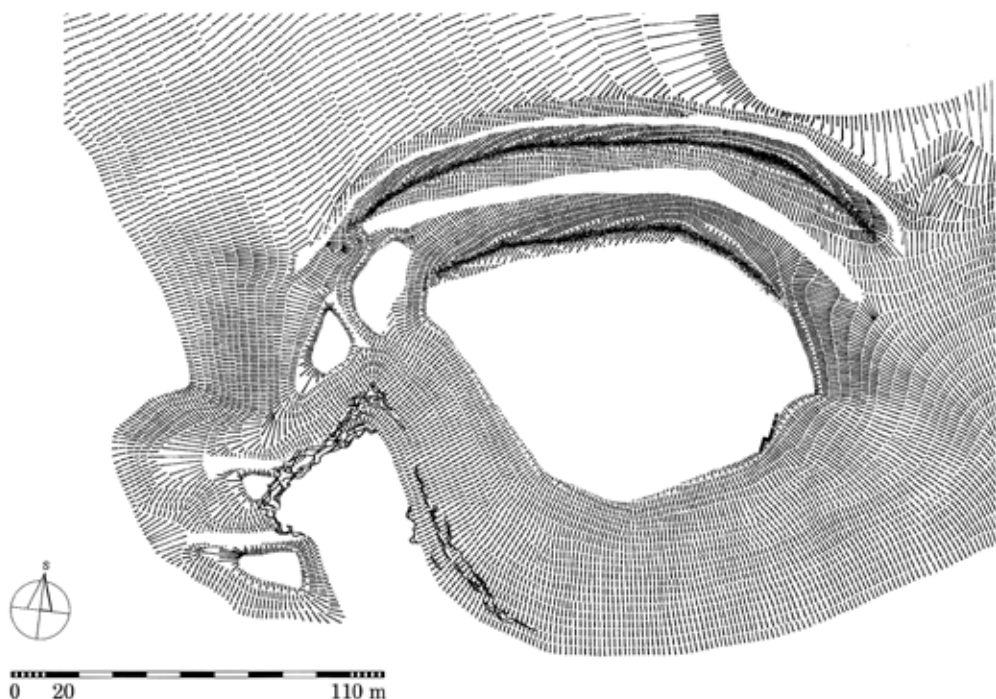
6 Podrobněji: KOUŘIL, Pavel – PRIX, Dalibor – WIHODA, Martin, *Hrady českého Slezska*, Brno – Opava 2000, s. 245–246; BAKALA, Jaroslav, Středověké a raně novověké osídlení, in: *Landek, svědek dávné minulosti*, VOKŘÍNEK Pravomil (ed.), Ostrava 1996, s. 56–60.

7 KOUŘIL, P. – PRIX, D. – WIHODA, M., *Hrady*, s. 246; BAKALA, J., Středověké a raně novověké osídlení, s. 58.

8 PITRONOVÁ, Blanka, Spory města Ostravy se sousedními majiteli o břehy Odry v 16. století, in: *Ostrava. Příspěvky k dějinám a výstavbě Ostravy a Ostravska*, 16, Ostrava 1991, s. 368–369.

9 ŽEBRÁK, František, *Koblov a hrad Landek z pohledu staletí*, Ostrava 2011, s. 41, 43.

10 PRASEK, Vincenc (uveden -r-), Osady ve vlasti naší zaniklé, *Opavský týdeník*, 26. srpna 1876, roč. 7, č. 35, rubrika Směs, s. 291.

Obr. 3. Půdorysné zaměření hradního návrší Landeku s dochovaným zbytkem zdi (vyznačeno černě), převzato z: KOUŘIL, Pavel – PRIX, Dalibor – WIHODA, Martin, *Hrady českého Slezska*, s. 247, obr. 160

Podoba hradu není jasná. Podle starších zpráv, čerpajících patrně z ludgeřovické farní kroniky, měla být středověká pevnost čtyřhranná s věžemi v rozích a příkopy ze tří stran,¹¹ ale tomu příliš neodpovídá konfigurace terénu a ostatně ani hrubý náčrt trosek z plánu důlních děl z doby po roce 1829 (obr. 4).¹² Ačkoli je zde půdorys hradu načrtnut jen hrubě, vystupuje z něj rámcově v severní části plata výrazný kruhový půdorys, možná věže většího průměru. Podobu hradu by mohl osvětlit archeologický výzkum, ale proběhlé sondážní výkopy zatím dostatečné informace v tomto směru nepřinesly.

Archeologické výzkumy ve 20. století

Landek byl do 20. a 30. let 20. století spojován především s hradem, podle něhož se návrší ostatně i jmenuje. V roce 1924 byly však na katastru Petřkovic při stavbě tenisových kurtů porušeny pozůstatky prehistorického osídlení a prostor byl následně až do roku 1937 průběžně zkoumán Ing. Janem Folprechtem.¹³ Landek byl pak zvláště po následných výzkumech Bohuslava Klímy znám jako významná paleolitická lokalita. Stranou zájmu ovšem nezůstal ani prostor samotného hradu. V roce 1937 zde položil sondu výše zmíněný Ing. Folprecht¹⁴ a během Klímových výzkumů byly provedeny výkopy (ve spolupráci se Slezským zemským muzeem) i v areálu hradu. Během nich měly být zachyceny mohutné vrstvy z 10. a 11. století.¹⁵ Hradní areál byl pak zkoumán především v roce 1976 a 1977 pod vedením Rostislava Janošíka.¹⁶ Další exkavace

¹¹ PRASEK, V., *Osady*, s. 291; ŽEBRÁK, F., *Koblov*, s. 39.

¹² viz VOKŘÍNEK, Pravomil (ed.), *Landek, svědek dávné minulosti*, Ostrava 1996, s. 70, obr. 47.

¹³ Souhrnně: FOLPRECHT, Jan, O prvních archeologických výzkumech na Landeku, *Těšínsko*, 1996, roč. 39, č. 3, s. 23–25, zde i odkazy na další publikace k Landeku od J. Folprechta.

¹⁴ TÝŽ, s. 23.

¹⁵ ŠIKULOVÁ, Vlasta, Dvacet let archeologické práce na území opavského okresu, *Opavsko*, 1966, č. 12, s. 28.

¹⁶ JANOŠÍK, Rostislav, Archeologické zajímavosti nad soutokem Odry a Ostravice, *Oderský mlýn*, 1977, č. 1, s. 26–27; JANOŠÍK, Rostislav, Hradiště Landek nad soutokem řeky Odry s Ostravicí, *Oderský*

Obr. 4. Výřez ze situačního plánu dolů na Landeku, po roce 1829, převzato z: VOKŘÍNEK, Pravomil (ed.), *Landek, svědek dávné minulosti*, Ostrava 1996, s. 70, obr. 47

proběhly v 90. letech, a to jak v místech paleolitického tábořiště,¹⁷ tak středověkého hradiska a hradu.¹⁸

Materiál z výzkumů na Landeku byl přiblížen jen výběrově, přičemž v některých případech byly k lokalitě přiřazeny i předměty, které s ní patrně nemají nic společného. Výjimku představují studie Zdeňky Měchurové, které zpracovávají převážně kovové (ale také kostěné, skleněné aj.) předměty z Janošikových výzkumů.¹⁹

Kromě výše uvedených odborných exkavací zároveň disponujeme dílčími zprávami o nálezech z 19. století, které byly prozatím opomíjeny a které jsou minimálně v případě hradního areálu podloženy i dodnes dochovanými doklady hmotné kultury.

Bukovanského návštěvy

Návrší Landek bylo v 19. století a zejména na počátku 20. století oblíbenou výletní destinací.²⁰ Mezi návštěvní lákadla patřil také areál dříve zaniklého hradu, a právě k těmto místům se vážou i první zprávy o nálezech, jež by dnes mohly být považovány za archeologické.

Prozatím nejstarší publikované zmínky se pojí s osobou učitele a mimo jiné také amatérského archeologa Karla Jaromíra Bukovanského. Tento muž mnoha zájmů působil ve škole na Slezské (tehdy Polské) Ostravě a do Pruska na Landek zavítal jen příležitostně.²¹ Svě prožitky a zjištění pak nechával otisknout na stránkách různých novin, zejména však *Opavského týdeníku*. Právě odtud se dozvídáme několik útržkovitých zpráv i o Landeku.

mlyn, 1978, č. 1, s. 14–16; JANOŠÍK, Rostislav, 750 let města Ostravy (1. část), *Svobodné noviny na internetu*, 2017, č. 12, dostupné online: <https://www.i-sn.cz/clanky/sn-c.-12-2017/750-let-mesta-ostavy--1.-cast-----phdr.-rostislav-janosik.html> [28. 11. 2022]; JANOŠÍK, Rostislav, 750 let města Ostravy (2. část), *Svobodné noviny na internetu*, 2017, č. 12, dostupné online: <https://www.i-sn.cz/clanky/sn-c.-12-2017/750-let-mesta-ostavy--2.-cast-----phdr.-rostislav-janosik.html> [28. 11. 2022].

17 SVOBODA, Jiří a kol., *Paleolit Moravy a Slezska*, Brno 2002, s. 182–183; zde odkazy na další literaturu.

18 KOUŘIL, P. – PRIX, D. – WIHODA, M., *Hrady*, s. 245–253; KOUŘIL, Pavel, Záchranný archeologický výzkum na Landeku (Ostrava-Koblov), in: *Badania archeologiczne na Górnym Śląsku i ziemiach pogranicznych w 1998 roku*, Katowice 2001, s. 158–163.

19 MĚCHUROVÁ, Zdeňka, Výrobky z kosti z hradu Landeka (kat. Koblov), *Časopis Moravského muzea*, 1996, roč. 81, s. 155–165; MĚCHUROVÁ, Zdeňka, Kovové a luxusní nálezy z hradu Landeka u Ostravy (kat. Koblov), *Časopis Moravského zemského muzea*, 2004, roč. 89, s. 219–252; MĚCHUROVÁ, Zdeňka, Drobná středověká plastika konička na Moravě, *Archaeologia historica*, 2009, roč. 34, s. 173–188.

20 ŽEBRÁK, F., *Koblov*, s. 43.

21 K osobě K. J. Bukovanského viz POKLUDOVÁ, Andrea, Karel Jaromír Bukovanský – pedagog, vlastivědný pracovník, archeolog, publicista a zakladatel českého muzejnictví ve Slezsku, *Časopis Slezského zemského muzea*, série B, 2005, roč. 54, č. 1, s. 26–52.

V příloze *Ostravan* z 2. srpna roku 1882 patrně Bukovanský (autor neuveden) informuje, že spolu s žáky školy na Polské Ostravě podnikl půldenní výlet na Landek a kromě zkamenělin a mušlí zde děti našly „...střepy z rozličných nádob z dob dřívějších...“ a zmíněn je i hluboký a široký příkop, jenž je patrný dodnes.²²

O dva roky později se K. J. Bukovanský na návrší vypravil znova a tentokrát jeho zpráva o návštěvě poodkrývá zřejmě nemalou a dlouhodobější akvizici různých jiných osob. K návštěvě Pruska polsko-ostravského učitele pohnul níže uvedený článek v *Silesii* z 20. července roku 1884:

18. Juli (Funde auf der Landecke)

*Jsou zde nacházeny pazourkové zbraně, jako jsou kusy dýk, ostří sekery, střepy z urny apod. To všechno bývá často návštěvníky nacházeno poblíž zříceniny hradu. Samotná zřícenina byla prý dobře zachována ještě asi před 120 lety, jak tvrdí velmi starý havíř z Petřkovic. On sám navštívil podzemní sklepení, které bylo tehdy ještě přístupné, a našel tam prastaré nože a hliněné věci. V průběhu času byly zbytky zdi strženy a použity jako stavební materiál v sousední vesnici Koblově, takže z hradu bývalého loupeživého rytíře se dochovaly jen velmi malé zbytky zdi. I odtamtud by se daly vynést na světlo některé pro historiky cenné věci, pokud by byla vůle vytvořit společnost a otevřít zasypané vchody tak, že by se odstranily sutiny. To by mohlo být podniknuto tím snadněji, kdyby mohl na práci dohlížet tamní hostinský, který sám vlastní malou sbírku pazourkových zbraní. Lze si jen přát, aby tyto řádky podpořily zajímavý podnik.*²³

K. J. Bukovanský se na místo vypravil, aby tyto údaje ověřil a o svých závěrech pak informoval širokou veřejnost opět prostřednictvím novin:

Z Polské Ostravy 1. září (Z „Landeku“)

25. t.²⁴ podnikl jsem celodenní výlet na blízký „Landek“ v Prusku, abych se přesvědčil, zdali udání Těšínské „Silesie“ o nálezích z doby předhistorické na Landeku jsou pravdivá čili nic. Po dlouhém pátrání a hrabání na více místech shledal jsem, že dopisovatel „Silesie“ má poněkud pravdu, že se totiž na „Landeku“ nachází mnoho střepů, kostí a množství kousků pazourků. Též prohlédl jsem si důkladně sbírku pana hostinského. Z nalezených tam předmětů nenáleží však ani jediný době předhistorické. – I já našel jsem tam velmi mnoho střepů rozličné barvy a to na rozličných místech, avšak mohu konstatovati, že ani jediný střep nepochází z popelnic, jak „Silesia“ udávala. Všechny střepy pocházejí nejvíce z nádob kuchyňských, které obyvatelé hradu vyhazovali. [...] Dále našel jsem tam kus parohu z jelena, veliký koňský zub, kosti z vepřového dobytka a dvě kosti z člověka, čemuž však nepřipisuji cenu žádnou. Pan hostinský má sice několik pazourkových hrotů ve své sbírce, netroufám však, že byly nalezeny na „Landeku“. [...] věci tam nalezené přináleží době „historické“ a to historické době nejmladší.²⁵

Z obou článků se tedy dozvídáme, že nálezy archeologické povahy byly na Landeku sbírány průběžně po celé 19. století. Nejmenovaný havíř z Petřkovic měl ještě nacházet předměty přímo v hradním sklepení a hostinský (v Koblově?) vytvořil dokonce sbírku rozličných artefaktů z hradního návrší. Sám Bukovanský si odtamtud odnesl několik předmětů, které ostatně i v novinovém článku vyjmenovává. V mladších zprávách je ale nahrazují předměty odlišné. Nejprve se o nich dozvídáme na archeologické výstavě v Moravské Ostravě, která proběhla v závěru roku 1888.²⁶ Poté v roce 1903 odprodal

22 ANONYMUS (patrně K. J. Bukovanský), Výlet, *Opavský týdeník*, příloha *Ostravan*, 5. srpna 1882, roč. 13, č. 31, s. 2.

23 ANONYMUS, 18. Juli (Funde auf der Landecke), *Silesia*, 20. července 1884, Nr. 87, S. 4–5 (do češtiny přeložil autor, korektura překladu PhDr. Irena Moravcová).

24 Nejspíše míněno tohoto měsíce, tj. srpna.

25 ANONYMUS (patrně K. J. Bukovanský), Z Polské Ostravy 1. září (Z „Landeku“), *Opavský týdeník*, 3. září 1884, roč. 15, č. 69, s. 3.

26 Konkrétně se jedná o: zbraně z kostí, kamene a pazourku, nalezené v jeskyni Šípka u Štramberku, v jeskyni Výпустek, na Landeku u Hrušova, nad Mundlochem v Polské Ostravě a nůž, hroty šípů, škrabky (z kamene a pazourku a ryzího křemene (křišťálu?) z Landeka, Výпустka a Šípky: MORA-VEC, Zbyněk, Archeologická výstava v Moravské Ostravě v roce 1888, *Pravěk NŘ*, 2013, roč. 20, s. 325–334.

Obr. 5. Lístek s pečeti obce Koblov, kterým byly označeny předměty nalezené v roce 1896, foto a úprava: Zbyněk Moravec, 2022

K. J. Bukovanský své sbírky Polské Ostravě a na jejich základě vzniklo Muzeum Karla Jaromíra Bukovanského. K této příležitosti byl vytvořen i soupis všech artefaktů a v jeho rámci se objevují i nálezy z Landeka.²⁷ Pod položkou č. 51 v seznamu figuruje jedna pazourková sekerka, dvanáct pazourkových nožů a čtyři šípy, vše z Landeka v Prusku. Především posledně zmíněné šípy by mohly být totožné s několika silicitovými hroty střel ze sbírek Ostravského muzea, u nichž je uvedeno, že mají pocházet z Landeka.²⁸ Předměty se zabíral Vratislav Janák, je nicméně k jejich umístění na landecké návrší poměrně skeptický.²⁹

Nález, který ovšem přečkal obě světové války a je dodnes uložen opět ve sbírkách Ostravského muzea, nesouvisí s osobou K. J. Bukovanského. Byl učiněn na podzim roku 1896 a je nezvyklý nejen „přežitím“ od doby vykopání až dodnes, ale také autentickým písemným záznamem.

Hromadný nález z roku 1896

V příloze *Opavského týdeníku* z 18. listopadu roku 1896 se lze v rubrice „Zprávy z Ostravy a okolí“ dočíst, že *Při kamenných lomech pod Landekem u Přívozu vyhrabány byly tyto dni z pod kořene mohutného dubu dva klíče značných rozměrů, celé zrezovatělé [...]*.³⁰ Noviny tentokrát nepřinesly informaci úplnou. V Archivu města Ostravy existuje zpráva Františka Twrdého z 30. prosince toho samého roku, který nález popisuje podrobněji:

27 Archiv města Ostravy, fond Ostravské muzeum, karton 4, Inventář Bukovanského muzea.

28 Uloženo v: Ostravské muzeum, podsbírka archeologie, i. č. 1449 až 1455.

29 JANÁK, Vratislav, Landek před příchodem Slovanů, in: *Landek, svědek dávné minulosti*, VOKŘÍNEK, Pravomil (ed.), Ostrava 1996, s. 43–45, cit. s. 44.

30 ANONYMUS, Zajímavý nález, *Opavský týdeník*, příloha, 18. listopadu 1896, roč. 27, č. 91, s. 1.

Starosta obce Koblova tímto potvrzuje, že při příležitosti otevření lomu v obci Koblov na tzv. „Landeku“ v bezprostřední blízkosti dodnes viditelných zbytků kdysi tam existujícího hradu, ze strany lomu, podnikatel pan Friedrich Weiss z Přívozu za přítomnosti dělníka Petra Malascheka z Wyszitz v Haliči a předáka lomu Jana Bezpalce z Frauenbergu [Hluboká nad Vltavou] v Čechách našli dva staré klíče a třmen, všechny tři kusy byly nalezeny pod kořeny přibližně 200 let starého dubu.

Aby nedošlo k záměně, byly tyto tři položky zapečetěny městskou pečeti Koblova, stejně jako tento dokument.³¹

Hromadný nález dvou klíčů a třmene lze na základě obou zpráv lokalizovat podle všeho mimo bezprostřední hradní areál, jihozápadním směrem, tedy někam do prostoru kratších šijových příkopů. Všechny tři předměty byly tedy odevzdány obci Koblov, opatřeny pečeti a uloženy.

V roce 1913 byl celý nález předán nebo odprodán muzeu v Ostravě, konkrétně Museum für Kunst, Industrie und Gewerbe im Ostrau – Karwiner Rewier, kde byl pak uložen pod čísly 602 a 603/13. Bohužel přímý záznam postrádáme, neboť přírůstková kniha se nedochovala a zprávy v periodiku *Nachrichten des Museums für Kunst, Industrie und Gewerbe im Ostrau – Karwiner Rewier*, kde byly přírůstky muzea rovněž zveřejňovány, vycházel až od září roku 1913 a začínal číslem 623/13.³² Předměty z Landeku tedy muzeum získalo zřejmě v první polovině roku 1913.

Všechny tři artefakty přečkaly obě světové války a dodnes jsou uloženy ve sbírkách Ostravského muzea. Dochovaly se i pečeti, které zmiňuje František Twrďý ve zprávě z konce roku 1896 (obr. 5). K nálezu z roku 1896 ovšem bohužel někdo přidal další dva klíče a pečeti od původních předmětů odstříhal.³³ Zpráva z *Opavského týdeníku* uvádí, že landecké klíče jsou větších rozměrů a rezavělé (viz výše), proto lze předpokládat, že původní nález se týkal dvojice klíčů s hůře dochovaným povrchem (jeden je výrazně větší). Pro úplnost jsou zveřejněny i oba menší klíče, které s vysokou mírou pravděpodobnosti k souboru nepatří.³⁴

Analýza kovových předmětů

Třmen

Rozměry:

výška = 141 mm, šíře = 149 mm, závěsné oko 49 × 7 mm (světlost pro provlečení řemene), výška drátu nad okem = 16 mm, stupadlo = 145 × 40 mm, síla materiálu = 1 mm (i. č. 6872), obr. 6/1.

Třmen má rámcově kruhový tvar se stupadlem rozšiřujícím se do tvaru vrbového listu a rameny přecházejícími v plochý závěs, jehož spodní část je odlomena.

Třmen sloužil jako opora pro nohu jezdce a jeho původ je třeba hledat na Dálném východě. Do Evropy se tento typ výbavy koně a jezdce dostává prostřednictvím Byzance a Germánů, rozhodný vliv na jejich rozšíření zde ovšem mají Avari.³⁵ Vrcholně středověké třmeny roztřídil a zpracoval na základě polského materiálu Witold Świątosławski.³⁶ Dle jeho klasifikace je možné landecký exemplář poměrně spolehlivě zařadit mezi typ 4, variantu D. Takto vypracované třmeny mají mít svůj původ ve stepích východní Evropy a severního Kavkazu v 10. století a odtud se pak měly rozšířit do velkých vzdáleností. V oblasti Polska a potažmo střední Evropy je jejich výskyt poměrně úzce časově omezen na 2. polovinu 13. století a počátek 14. století.³⁷ Obdobně tvarované třmeny známe

31 Archiv města Ostravy, fond Archiv obce Koblov, karton 6, i. č. 75 (za upozornění děkuji Bc. Romanu Berthovi), z němčiny přeložil autor (korektura překladu PhDr. Irena Moravcová).

32 MORAVEC, Zbyněk, Archeologická sbírka Ostravského muzea v proměnách času (do r. 2005), *Časopis Společnosti přátel starožitností*, 2012, roč. 120, č. 2, s. 102.

33 Spolu s odstříhanými pečeti byl umístěn i kus železité strusky a kámen (AE O/129). Ačkoliv se o strusce nezmiňuje žádná z uvedených zpráv, není vyloučeno, že byla součástí nálezu.

34 Dnes i. č. 6872 až 6876.

35 MĚCHUROVÁ, Zdeňka, Třmeny a jiné součásti sedla z časně středověkého období, *Časopis Moravského muzea*, 1983, roč. 58, s. 65–66.

36 ŚWIĘTOSŁAWSKI, Witold, *Strzemiona średniowieczne z ziem Polski*, Łódź 1990.

37 TÝŽ, s. 50.

Obr. 6. Železné předměty nalezené v roce 1896 poblíž hradu Landek: 1 – třmen; 2–3 – klíče; poslední třetina 13. století až počátek 14. století, foto a úprava: Zbyněk Moravec, 2022

z bližšího okolí z hradu Freudenstein či Přerovec.³⁸ Oba analogické nálezy jsou shodně datovány do druhé poloviny 13. a počátku 14. století.

Klíče

Rozměry:

(2) délka = 191 mm, oko průměr = 62 × 60 mm, délka dříku = 138 mm, brada = 39 × 30 (výška), trn = 20 mm (i. č. 6873), obr. 6/2.

(3) délka = 138 mm, oko průměr = 45 × 46 mm, délka dříku = 92 mm, brada = 34 × 24 (výška), trn = 13 mm (i. č. 6874), obr. 6/3.

Klíče, coby předměty sloužící k odemykání a zamykání zámku, jsou v literatuře členěny na hákovité, zásuvné a otočné. Hákovité varianty klíčů jsou známy již od mladší doby železné, klíče otočné zase navazují na výrobní tradici z doby římské.³⁹ Podrobné třídění vrcholně a pozdně středověkých klíčů provedl Rudolf Krajíc a jeho terminologie je použita i v této stati.⁴⁰

38 KOUŘIL, P. – PRÍX, D. – WIHODA, M., *Hrady*, s. 206, obr. 52/1.

39 DOSTÁL, Bořivoj, Klíče a součásti zámků z Břeclavi-Pohanska, in: *Sborník prací filozofické fakulty Brněnské univerzity. F, řada uměnovědná*, roč. 33, Brno 1988, s. 141–153; KLÍMA, Bohuslav, *Zámečnická práce staromoravských kovářů v Mikulčicích. Studie Archeologického ústavu Československé akademie věd v Brně*, VIII/3, Brno 1980; KRAJÍC, Rudolf, *Sezimovo Ústí – archeologie středověkého poddanského města 3*, I. díl, II. díl, Praha 2003, s. 87–96.

40 KRAJÍC, R., *Sezimovo Ústí*, s. 87–96.

Obr. 7. Dva klíče zřejmě přidané k landeckému depotu dodatečně, lokalizace neznámá, 13.–15. století, foto a úprava: Zbyněk Moravec, 2022

Oba landecké exempláře patří mezi větší otočné klíče, určené pro odemykání a zamykání nepřenositelných zámků. Vzhledem k velikosti brady mohly být zámky zasazeny ve dveřích či bráně. Tvarování oka je rámcově kruhové až oválné. Oko následně přechází do plného dřívku, který je pak na konci opatřen prořezávanou bradou (u každého klíče je brada upravena jinak). Větší kus (2) je opatřen výrazným trnem, který bradu přesahuje, menší (3) má dřív zakončený v úrovni brady. Oba klíče jsou poškozené. Jeden má vyhnuté oko (2), druhý dřív (3). V rámci typologie R. Krajce je možné větší z klíčů přiřadit k typu VI a menší pak k typu VIII (odlišnost trnu).⁴¹ Oba typy jsou pak v rámci souboru ze Sezimova Ústí kladeny do 1. poloviny 14. století. Klíče typu VI jsou ovšem známy i ze situací z 2. poloviny 13. století⁴² a byly tedy užívány v rozmezí 2. poloviny 13. až 1. poloviny 14. století.⁴³ Druhý klíč (typ VIII) by se měl objevovat na konci 13. století a ve století 14. s možným přesahem u starší chronologické hranice.⁴⁴

Klíče patřily mezi běžnou součást výbavy středověké domácnosti, a to se odráží i v nálezovém fondu různých archeologických výzkumů. Klíče typu VI a VIII se objevují na mnoha lokalitách. Kromě výše uvedených lze zmínit např. Pfaffenschlag, Bolkov nebo Melice.⁴⁵ Blízkou analogii k landeckým klíčům představuje čerstvý nález z letošního roku v nedaleké Moravské Ostravě. Zde byl při výzkumu kanalizační přípojky v Muzejní ulici v rámci situací z doby okolo přelomu 13. a 14. století získán exemplář analogický ke klíči 3.⁴⁶

Jak již bylo zmíněno výše, v dnešní sbírce Ostravského muzea jsou u třmene nikoli dva klíče, nýbrž čtyři. Zbýlé exempláře jsou dochovány v mnohem lepším stavu (jen jeden má mírně poškozený dřív) a je pravděpodobnější, že s landeckým nálezem z roku

41 TÝŽ, s. 92, obr. 90.

42 RICHTER, Miroslav, *Hradištko u Davle městečko ostrovského kláštera*, Praha 1982, s. 177, obr. 126: 1–3.

43 KRAJČ, R., *Sezimovo Ústí*, s. 93.

44 TÝŽ.

45 NEKUDA, Vladimír, Pfaffenschlag. Zaniklá středověká ves u Slavonic, *Acta Musei Moraviae*, Brno 1975, s. 145, 148, obr. 141/7; HEJNA, Antonín, Soubor nálezů z hrádka Bolkova v severovýchodních Čechách, *Památky archeologické*, 1962, roč. 53, s. 466, 469, obr. 8/2, 4; UNGER, Josef, Archeologické nálezy z výzkumu hradu Melic na Vyškovsku, *Vlastivědný věstník moravský*, 1974, roč. 26, č. 2, s. 198, obr. 3/13.

46 Ostravské muzeum, podsírkla archeologie, p. č. 6/22.

1896 nesouvisí, byť nelze vyloučit, že v roce 1913 byly s těmito klíči do muzea předány a s Koblovem také nějak souvisí. První z klíčů (obr. 7/1)⁴⁷ má kosočtvercově zpracované oko, z něho vychází dutý dřík (svinutý plech) s patrným spojem na spodní straně. Z dříku je pak v koncové části vypracována prořezávaná brada. Druhý z klíčů (obr. 7/2)⁴⁸ je zhotoven stejně, jen oko je tvarováno do mírného oválu a brada je odlišněji prořezávaná. Oba klíče lze přiřadit k typu X dle Krajice, který se objevuje již od 13. století a ve 14. a 15. století patřil k tehdy běžným výrobkům.⁴⁹

Vyhodnocení

Vyhodnocované předměty, zvláště třmen, umožňují vymezit funkční užívání těchto artefaktů do doby konce 13. století a počátku století následujícího. Bohužel podrobnější nálezkové okolnosti postrádáme a není jasné, zda nebylo pod kořeny dubu předmětů více a menší kusy pouze unikly pozornosti nálezců. Nicméně i tak se zdá, že úzký a jednotný časový profil všech tří nálezů naznačuje, s určitou mírou nejistoty, že hodnocené předměty (třmen a dva klíče) byly užívány v nejstarším období hradu a z provozu mohly být vyřazeny snad někdy v 1. polovině 14. století.

Diskuze

Objev byl učiněn v souvislosti s otevřením kamenolomu a podle všeho byl situován mimo hradní areál. Skladba nálezu je poměrně nekonzistentní – klíče coby běžně užívaná domácí potřeba (typově řazeno ke stavebnímu kování) a třmen zase součást koňského sedla a tedy i jezdecké výbavy. Oba klíče byly deformované a i třmen má poničené závěsné oko.

Pokus o interpretaci nálezu bude vždy značně hypotetický, neboť naráží na v podstatě neznámé nálezkové okolnosti, včetně přesné lokalizace. Jelikož bylo místo objevu předmětů pravděpodobně odtěženo kamenolomem, patrně nebude již možné situaci verifikovat.

Všechny tři předměty se mohly pod kořeny „alespoň 200 let starého dubu“ dostat bez úmyslného zavinění člověka, a to např. v souvislosti s postupnou likvidací hradu, posunu v rámci suťového kuzele, či kvůli jiným postdepozičním procesům. Situování všech tří předmětů u sebe tedy může být čistě náhodné. S touto eventualitou je třeba počítat, byť by se v tomto směru dalo spíše očekávat, že časový profil všech tří artefaktů by nebyl tak úzký.

V případě, že bychom připustili záměrné shromáždění všech (minimálně?) tří předmětů a jejich následné zakopání, lze při přihlédnutí k výše uvedeným okolnostem (poníčení předmětů, úzký časový profil, nekoherentní skladba – jezdecká výbava, stavební kování) předpokládat jejich shromáždění až poté, co dosloužily, ať už za účelem opravy, anebo třeba i k využití coby suroviny. Pokud by se tak skutečně stalo, předměty by před jejich definitivním vyřazením z užívání přechovával zřejmě řemeslník zpracovávající kovy, tedy kovář. Pokud bychom se v této hypotéze odvážili pokročit ještě dál, pak umístění hromadného nálezu mimo areál vyznačený dvěma dlouhými příkopy může indikovat existenci kovářské dílny v prostoru mimo současné hradní plató.

Jinou možností je uložení všech tří předmětů do země za účelem jejich uschování, protože pro majitele měly určitou hodnotu. Samotné zakopání by pak naznačovalo obavy vlastníka či určitou míru celkové nejistoty v dané době. Jelikož byly předměty objeveny až v roce 1896, mohl být případný strach oprávněný. Nelze v tomto směru přehlédnout, že k roku 1312 měl kastelán hradu na Slezské Ostravě ukončit vleklou válku s opavskou šlechtou a městem Opavou, při níž pustošil území opavského vévody Mikuláše II.⁵⁰ Lze

47 Rozměry: délka = 128 mm, oko šíře × výška = 44 × 55 mm, délka dříku = 81 mm, brada = 30 × 30 (výška), průměr dříku = 8 mm (i. č. 6876).

48 Rozměry: délka = 153 mm, oko průměr (ovál) = 42 × 48 mm, délka dříku = 112 mm, brada = 38 × 28 (výška), průměr dříku = 10 mm (i. č. 6875).

49 KRAJÍC, R., *Sezimovo Ústí*, s. 93–94.

50 KOUŘIL, P. – PRIX, D. – WIHODA, M., *Hrady*, s. 336.

si celkem dobře představit, že hrad Landek jako významná pohraniční pevnost pod vedením Siegfrieda z Barutu hrál v této válce důležitou roli a nález tří předmětů může s inkriminovaným obdobím dobře korespondovat.

Závěr

Nálezům učiněným v 19. století na Landeku nebyla prozatím věnována velká pozornost. Zprávy o sběrech a sbírkách předmětů z návrší mají ovšem hodnotu nejen z pohledu dějin bádání. Nález tří železných předmětů z doby okolo přelomu 13. a 14. století (učiněný v roce 1896) nejenže obohacuje landecký inventář o tři dobře dochované předměty, ale hlavně má potenciál položit nové otázky a být tedy i přínosem pro současné bádání. Zvláště pokud byl prostor nálezu z roku 1896 kamenolomem poničen či zcela odtěžen.

Summary

The Landek hill was a site of human settlement from the early Stone Age to the late Middle Ages, and a considerable number of archeological surveys were conducted there during the 20th century (J. Folprecht, B. Klíma, V. Šikulová, R. Janošík, B. Svoboda, P. Kouřil). Some finds also date from the 19th century. The finds were concentrated mainly around the castle hill, so this article focuses primarily on items from the High and Late Middle Ages. We know from contemporary press reports that in the first half of the 19th century an unnamed miner from Petřkovice descended into the castle cellars and found knives and pottery items there. A collection of various items appears to have been owned by an innkeeper from Koblov. In 1882 and 1884 a teacher from Polská (now Slezská) Ostrava, K. J. Bukovanský, conducted archeological surveys at the hill – first with children from his class, and then alone. The surveys found

fragments of vessels, bones, and (according to Bukovanský's inventory from 1903) also a hatchet made of siliceous rock, small knives, and arrows. In 1896, excavation at a nearby quarry site revealed a deposit of three iron items – two keys and a stirrup (Fig. 5). All three items are now part of the collections of the Ostrava City Museum. Unfortunately, two additional keys were added to this collection, which appear to have had no connection with the deposit (Fig. 7). The items from the deposit can be dated to around the turn of the 14th century, and they appear to have been buried no later than the mid-14th century. They all show signs of damage, and it is possible that they were no longer in use and had been collected as scrap iron. It can be hypothesized that they were in the possession of a blacksmith. If this is the case, the blacksmith may have had his forge outside the castle complex (to the west of the castle).

Prameny a literatura

Archivní a sbírkové fondy

Archiv města Ostravy, fond Ostravské muzeum Ostrava (1874–2012)
Archiv města Ostravy, fond Archiv obce Koblov (1865–1945)

Literatura a vydané prameny

- ANONYMUS, Výlet, *Opavský týdeník*, příloha *Ostravan*, 5. srpna 1882, roč. 13, č. 31, s. 2.
ANONYMUS, 18. Juli (Funde auf der Landecke), *Silesia*, 20. července 1884, Nr. 87, s. 4–5.
ANONYMUS, Z Polské Ostravy 1. září (Z „Landeku“), *Opavský týdeník*, 1884, roč. XV, č. 69, 3. září, s. 3.
ANONYMUS, Zajímavý nález, *Opavský týdeník*, příloha, 18. listopadu 1896, roč. 27, č. 91, s. 1.
APPELT, Heinrich – MENZEL, Josef Joachim [Hrsg.], *Schlesisches Urkundenbuch. Bd. 6: 1291–1300*, Köln 1998.
BAKALA, Jaroslav, Středověké a raně novověké osídlení, in: *Landek, svědek dávné minulosti*, VOKŘÍNEK, Pravomil (ed.), Ostrava 1996, s. 56–60.
BOCZEK, Antonín – CHYTIL, Josef – CHLUMECKÝ, Petr Jiří (edd.), *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae. Urkunden-Sammlung zur Geschichte Mährens*, VII (1334–1349), Brno 1858.
DOSTÁL, Bořivoj, Klíče a součásti zámků z Břeclavi-Pohanska, in: *Sborník prací filozofické fakulty Brněnské univerzity. F, řada uměnovědná*, roč. 33, Brno 1988, s. 141–153.
FOLPRECHT, Jan, O prvních archeologických výzkumech na Landeku, *Těšínsko*, 1996, roč. 39, č. 3, s. 23–25.
HEJNA, Antonín, Soubor nálezů z hrádku Bolkova v severovýchodních Čechách, *Památky archeologické*, 1962, roč. 53, s. 455–473.
JANÁK, Vratislav, Landek před příchodem Slovanů, in: *Landek, svědek dávné minulosti*, VOKŘÍNEK, Pravomil (ed.), Ostrava 1996, s. 43–45.
JANOŠÍK, Rostislav, Archeologické zajímavosti nad soutokem Odry a Ostravice, *Oderský mlýn*, 1977, č. 1, s. 26–27.
JANOŠÍK, Rostislav, Hradiště Landek nad soutokem řeky Odry s Ostravicí, *Oderský mlýn*, 1978, č. 1, s. 14–16.

- KLÍMA, Bohuslav, *Zámečnická práce staromoravských kovářů v Mikulčicích. Studie Archeologického ústavu Československé akademie věd v Brně*, VIII/3, Brno, 1980.
- KOUŘIL, Pavel, *Slovanské osídlení českého Slezska*, Brno – Český Těšín 1994.
- KOUŘIL, Pavel, Slovanské hradisko a středověký hrad, in: *Landek svědek dávné minulosti*, VOKŘÍNEK, Pravomil (ed.), Ostrava 1996, s. 47–55.
- KOUŘIL, Pavel, Záchranný archeologický výzkum na Landeku (Ostrava-Koblov), in: *Badania archeologiczne na Górnym Śląsku i ziemiach pogranicznych w 1998 roku*, Katowice 2001, s. 158–163.
- KOUŘIL, Pavel – GRYC, Jana, Czech Silesia in the Early Middle Ages, *Přehled výzkumů*, 2019, roč. 60, č. 2, s. 93–143.
- KOUŘIL, Pavel – PRÍX, Dalibor – WIHODA, Martin, *Hrady českého Slezska*, Brno – Opava 2000.
- KRAJÍČ, Rudolf, *Sezimovo Ústí – archeologie středověkého poddanského města*, 3, I. díl, II. díl, Praha 2003, s. 87–96.
- MĚCHUROVÁ, Zdeňka, Trmeny a jiné součásti sedla z časně středověkého období, *Časopis Moravského muzea*, roč. 58, 1983, s. 61–89.
- MĚCHUROVÁ, Zdeňka, Výrobky z kosti z hradu Landeka (kat. Koblov), *Časopis Moravského zemského muzea*, 1996, roč. 81, s. 155–165.
- MĚCHUROVÁ, Zdeňka, Kovové a luxusní nálezy z hradu Landeka u Ostravy (kat. Koblov), *Časopis Moravského zemského muzea*, 2004, roč. 89, s. 219–252.
- MĚCHUROVÁ, Zdeňka, Drobná středověká plastika konička na Moravě, *Archaeologia historica*, 2009, roč. 34, s. 173–188.
- MORAVEC, Zbyněk, Archeologická sbírka Ostravského muzea v proměnách času (do r. 2005), *Časopis Společnosti přátel starožitností*, 2012, roč. 120, č. 2, s. 99–118.
- MORAVEC, Zbyněk, Archeologická výstava v Moravské Ostravě v roce 1888, *Pravěk NŘ*, 2013, roč. 20, s. 325–334.
- NEKUDA, Vladimír, Pfaffenschlag. Zaniklá středověká ves u Slavonic, *Acta Musei Moraviae*, Brno 1975.
- PITRONOVÁ, Blanka, Spory města Ostravy se sousedními majiteli o břehy Odry v 16. století, in: *Ostrava. Příspěvky k dějinám a výstavbě Ostravy a Ostravska*, 16, Ostrava 1991, s. 365–374.
- POKLUDOVÁ, Andrea, Karel Jaromír Bukovanský – pedagog, vlastivědný pracovník, archeolog, publicista a zakladatel českého muzejnictví ve Slezsku, *Časopis Slezského zemského muzea*, série B, 2005, roč. 54, č. 1, s. 26–52.
- PRASEK, Vincenc (uveden -r-), Osady ve vlasti naší zaniklé, *Opavský týdeník*, 26. srpna 1876, roč. 7, č. 35, rubrika Směs, s. 291.
- RICHTER, Miroslav, *Hradištko u Davle městečko ostrovského kláštera*, Praha 1982.
- SVOBODA, Jiří a kol., *Paleolit Moravy a Slezska*, Brno 2002.
- ŠIKULOVÁ, Vlasta, Dvacet let archeologické práce na území opavského okresu, *Opavsko*, 1966, č. 12, s. 27–32.
- ŚWIĘTOSŁAWSKI, Witold, *Strzemiona średniowieczne z ziem Polski*, Łódź 1990.
- UNGER, Josef, Archeologické nálezy z výzkumu hradu Melic na Vyškovsku, *Vlastivědný věstník moravský*, 1974, roč. 26 č. 2, s. 194–200.
- VOKŘÍNEK, Pravomil (ed.), *Landek – svědek dávné minulosti*, Ostrava 1996.
- ZEZULA, Michal, Archeologické prameny: Nejstarší osídlení a počátky města, in: *Ostrava. Počátky a vývoj středověkého města*, PRZYBYLOVÁ, Blažena (ed.), Ostrava 2017, s. 47–69.
- ŽEBRÁK, František, *Koblov a hrad Landek z pohledu staletí*, Ostrava 2011.

Internetové zdroje

- JANOŠÍK, Rostislav, 750 let města Ostravy (1. část), *Svobodné noviny na internetu*, 2017, č. 12, dostupné online: <https://www.i-sn.cz/clanky/sn-c.-12-2017/750-let-mesta-ostavy--1.-cast-----phdr.-rostislav-janosik.html> [28. 11. 2022].
- JANOŠÍK, Rostislav, 750 let města Ostravy (2. část), *Svobodné noviny na internetu*, 2017, č. 12, dostupné online: <https://www.i-sn.cz/clanky/sn-c.-12-2017/750-let-mesta-ostavy--2.-cast-----phdr.-rostislav-janosik.html> [28. 11. 2022].

Mgr. Zbyněk Moravec (nar. 1981)

Ostravské muzeum, p. o.

moravec@ostrmuz.cz

Mezi léty 2000 až 2005 studoval obor Archeologie na Masarykově univerzitě v Brně. Od roku 2005 až dosud působí jako kurátor archeologické podsbírky v Ostravském muzeu. Ve své odborné práci se věnuje především Ostravsku, a to zejména vrcholné a pozdně středověké problematice. Mimo zpracování různých souborů hmotné kultury z nedávných archeologických výzkumů z centra Ostravy stál za publikací depotu mincí ze 17. století z katastru Nové Vsi a rovněž se věnuje dějinám regionálního bádání. V rámci prezentace nedávných výsledků různých ostravských výzkumů vytvořil desetidílnou sérii audiovizuálních snímků „Střípky z ostravské archeologie“.